

פרק כד (פסוקים א-יז)

המפקד שלא היה ראוי

המחנך: בפרק כב למדנו על אשמת כלל ישראל בהזנחת מצב הגבעונים. בפרק זה נלמד על כעס נוסף שהיה על העם בכללו, גם הוא על אשמה של הכלל. בשני המקרים לא עלה הדבר על דעת איש, עד אשר נתגלה באמצעים עליונים. האשמה ביחס לגבעונים נודעה באורים ותומים, והאשמה שבפרק זה על ידי הנביא גד, כמו שנראה בלמדנו את סוף הפרק.

פרקים אלו מלמדים לנו, כי לפעמים נענש עם ישראל על אשמות שקשה מאד לדעת מה הן.

תלמיד: אם אין הם יודעים מה הן, האיך אפשר לתקן, למה יענשו?

המחנך: זה ענין עמוק מאד, לרבים הוא ישאר בלתי מובן אף לאחר שילמדוהו. הגמרא ביחס לגבעונים היא דוגמה גם לחטא שבפרק זה. רבים מן העם יכלו לומר כי לא עלה בדעתם כי בני ישראל כולם עלולים להענש בגלל העוול לכמה משפחות של גבעונים. בכל זאת בתוך העם כולו צריך היה להיות מישהו שירגיש בכך וידאג לתיקון הדבר, הוא בעצמו, או שיוכיח את הממונים על כך שיתקנוהו. אם אין בכל העם איש המתעורר על הדבר, עלול כל העם להיענש על ההזנחה. בתקופה שיש לעם זכות לקבלת ידיעות עליונות על מצבם הם יכולים למנוע מעצמם את הסבל אף לאחר שהוא בא, אם הם מתקנים אותו. בתקופות אחרות סובל העם על חטאו עד תום מידת הסבל המוטלת עליהם. הסבל מטהרם, אבל הליקוי נשאר. אולי אין זה מובן לכם. אבל זה מה שהנביא מלמדנו בפרק זה. נתבונן בפרטים. הפרק מתחיל ב"ויוסף אף ה' לחרות בישראל", במה הוא ממשיך?

תלמיד: כולו מדבר על מה שעשה דוד.

המחנך: נכון. אם כן למה העם נאשם?

תלמיד: אולי מפני שהסכימו לדוד.

המחנך: במקרה אחר אולי לא היו נאשמים בגלל המפקד שעשה דוד. יש במפקד סכנה נסתרת, אבל לא בגלל המפקד עצמו סובלים הנפקדים. בזמן שהם צדיקים גמורים אי אפשר שיענשו על המפקד עצמו. המפקד יכול להיות גורם שיענשו על חטאיהם האחרים.

תלמיד: למה?

המחנך: כבר אמרתי שיש במפקד סכנה נסתרת. יש הרבה סכנות נסתרות בעולם שאנו יודעים רק כי הן קיימות, אבל אין אנו יודעים מה גורם להן. כפי הנראה אין הסכנה שבמפקד שווה בכל עת. על ידי המפקד מחשיבים אנשים את עצמם. המונה את אנשיו מראה כאילו

הוא בטוח שאנשים אלו יחיו לפניו, אף כי בכל רגע הם עלולים לחלוף. מה התועלת שידע מלך כי יש לו מיליון אנשים, הלא עד אשר יצוה עליהם לעשות דבר, אפשר כי ימותו חלק רב מהם? אבל כפי שאמרתי בגלל המפקד עצמו אין נענשים. זהו רק גורם שבני אדם יענשו על חטאיהם האחרים. וגם זה רק בזמן שאין צורך במפקד והוא נעשה אך כדי לדעת מה מספר האנשים העומד מאחורי המלך. כך היה במקרה זה. החטא האמיתי היה שלא בנו בני ישראל את בית המקדש עד עתה.

תלמיד: הלא דוד רצה לבנות אותו.

המחנך: נכון, אבל ה' לא הסכים שהוא יבנו מפני שהיה איש מלחמה. על כן היה צריך העם לבנות אותו. הם לא בנוהו. בגמרא אף נאמר, שהיו בעם אנשים ממתנגדיו הישנים, שלעגו לו ואמרו כי אכן נתגלה כי איש דמים ולא צדיק הוא דוד, על כן לא הורשה לבנות את בית המקדש.

כעונש על כך הוסת דוד שיחפוץ למנות את ישראל. העם לא סירב ולא אמר כלום בעניין המפקד, כמו שלא אמר כלום בעניין בית המקדש. אז בא העונש, שלא נפסק אלא לאחר שהחלו בבנינו על ידי הקמת המזבח בהר המוריה.

תלמיד: האם גם בזמנו יש איסור למנות את ישראל?

המחנך: אין מצות "לא תעשה" כזו במנין המצוות. בדרך כלל נזהרים בזה, אבל רוב המפקדים בימינו יש להם מטרה אחרת מאשר סתם לדעת את מספר העם. בימי דוד לא היתה כל תועלת במפקד, כמו שאמר יואב: "ואדני המלך למה חפץ בדבר הזה" (פסוק ג). כאמור עיקר הסכנה היא בזמן שאין כל מטרה במפקד אלא ידיעת המספר בלבד. וכן יש הבדל אם האנשים נספרים בצורה אישית או על ידי שאלות בכתב [בעיה זו נתעוררה גם בזמנו במדינת ישראל והיה ויכוח בנידון ויש שאסרו].

לדוד נדמה היה כי יש בזה תועלת. זו היתה מחשבה לא נכונה שבאה לראשו.

תלמיד: למה לא מנה אותם במחצית השקל?

המחנך: אתם רואים שהמפקד נמשך חודשים רבים. יש אומרים שלא ספרו אותם סתם לדעת את מספרם, אלא בדקו כל אחד ואחד לראות למה הוא מוכשר, מה מצב בריאותו, וכדומה. במנין על ידי מחצית השקל יודעים רק את המספר של האנשים ולא יותר.

תלמיד: אבל יכול היה לספורם גם במחצית השקל.

המחנך: יכול להיות שעשה גם את זאת, אבל זה לא הועיל הפעם. כבר אמרתי שהעניין איננו מתבאר על פי ההגיון הפשוט. הנביא אך בא ללמדנו על הסכנות הצפויות לכלל העם

מהזנחות דומות לאלו הנזכרות בפרקים אלו. חייב אדם לבדוק לא רק את מעשי עצמו אלא אף את מעשי העם כולו, הן בין אדם לחבירו, כמו מה שאירע לגבעונים, והן בין אדם למקום, כמו חובת בנין בית המקדש.

הערה כללית: יש בפרק זה ענינים יסודיים רבים. המחנך שיש לו אפשרות לכך ימצא את ים ב"דעת סופרים". כאן הכוונה להציע מספר מצומצם של נושאים הכרחיים שאין לדלג עליהם, מבלי להכביד ביותר על הזמן המצומצם העומד לרשות המחנך ללימוד הנביאים.

